

ПРАКТИКА ЄСПЛ ЩОДО ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**ECHR CASE-LAW ON ABUSE OF PROCEDURAL POWERS IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Сліпенюк Т.М., аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Дана стаття присвячена розкриттю позиції ЄСПЛ стосовно зловживань процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі, а також співставлення із вітчизняним законодавством та правозастосовною практикою.

За результатами проведеного емпіричного дослідження автором проаналізовано рішення ЄСПЛ, у яких констатувались порушення приписів ст. ст. 3, 5, 6, 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через зловживання процесуальними повноваженнями органами публічної влади під час здійснення кримінального провадження. Особливу увагу зосереджено на порушенні заборони незаконного затримання особи, а також незаконного втручання органів публічної влади у приватне і сімейне життя особи, її житло й кореспонденції за результатами проведення окремих слідчих (розшукових) дій із різними способами зловживання процесуальними повноваженнями.

Аргументовано, що досліджувані зловживання знижують серед суспільства не лише авторитет органів, уповноважених на здійснення кримінального провадження, а й держави в цілому, а тому потребують превенції. Вказується, що у цьому процесі релевантною є позиція ЄСПЛ щодо використання процесуальних повноважень з урахуванням певних критеріїв, а саме: законності процедури, законності мети, пропорційності між інтересами держави та особи, які слід використовувати невід'ємно один від одного.

У контексті порівняльного аналізу автором виявлено, що не зважаючи на значну кількість рішень ЄСПЛ, які винесені проти України, зловживання процесуальними повноваженнями під час кримінального провадження продовжуються попри систематичне реформування профільного законодавства, яке в цілому відповідає приписам Конвенції. Тому наголошено на необхідності формування та удосконалення законодавчих механізмів для дієвого попередження таких зловживань та мінімізації їхніх негативних наслідків, з обов'язковим врахуванням поглядів ЄСПЛ.

Ключові слова: права людини, ЄСПЛ, кримінальне провадження, органи публічної влади, процесуальні повноваження, зловживання, порушення.

This article is devoted to the disclosure of the ECHR's position on the issues of abuse of procedural powers in criminal proceedings, and also to the comparison with national legislation and law enforcement practice.

Based on the results of the empirical research, the author analyses the ECHR judgments which found cases of violation of Articles 3, 5, 6, 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms due to overuse of procedural powers by public authorities in criminal proceedings. Particular attention is focused on the violation of the prohibition of unlawful detention of a person, as well as unlawful interference by public authorities with a person's private and family life, home and correspondence based on the results of certain investigative (search) actions with various methods of overuse of procedural powers.

It is argued that the abuses under study reduce the authority of not only the bodies authorised to conduct criminal proceedings, but also the State as a whole, and therefore require prevention. The author points out that in this process, the ECHR's position on the use of procedural powers is relevant, taking into account certain criteria, namely, the legality of the procedure, the legality of the purpose, and the proportionality between the interests of the State and the individual, which should be used inherently.

In the context of the comparative analysis, the author finds that despite a significant number of ECHR judgments delivered against Ukraine, the abuse of procedural powers in criminal proceedings continues despite the systematic reform of the relevant legislation which generally complies with the provisions of the Convention. Therefore, the author emphasises the need to develop and improve legislative mechanisms for effective prevention of such abuse and minimisation of their negative consequences, with due regard for the views of the ECHR.

Key words: human rights, ECHR, criminal proceedings, public authorities, procedural powers, abuse, violations.

Постановка проблеми. Майже 30 років тому наша держава ратифікувала один із ключових міжнародних документів, які регламентують права людини на європейському континенті – Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) [1]. Приписи цього акту визначають, що діяльність усіх органів публічної влади має спрямовуватись не лише на ефективне виконання функцій держави, а й на забезпечення прав людини. Очевидно, що зловживання процесуальним повноваженнями в ході кримінального провадження суперечить нормам Конвенції, а тому існує необхідність теоретичного осмислення практики ЄСПЛ як конвенційного механізму, спрямованого на попередження даних зловживань та мінімізацію негативних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей зловживання правом, в тому числі й процесуальними повноваженнями в кримінальному процесі, присвячено роботи таких науковців як І. В. Гловюк, О. М. Дроздов, О. В. Дроздова, В. А. Завтур, Д. В. Криворучко, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило та ін. Втім, незважаючи на наявність вагомих наукових здобутків, присвячених обраній проблематиці, існує необхідність комплексного дослідження практики ЄСПЛ щодо зловживань процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі з метою удосконалення вітчизняного законодавства.

Метою дослідження є розкриття позиції ЄСПЛ стосовно зловживань процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі, а також співставлення останньої із вітчизняним законодавством та правозастосовною практикою.

Виклад основного матеріалу. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є першим міжнародним правозахисним документом, що спрямований на захист широкого спектру громадянських і політичних свобод. Попри це, найбільш революційною нормою стало положення щодо контролю з боку Європейського суду з прав людини у випадках, коли ініціатором процесу є окрема особа, а не держава. Таким чином, Конвенцією встановлено певний стандарт у сфері прав і свобод людини, гарантування якого є обов'язком для держав-учасниць.

Оскільки Конвенцією не визначено жодний конкретний шлях використання її норм, обсяги введення Конвенції в дію через національне право істотно відрізняються. Наведене обумовлює різноманітні зловживання серед уповноважених державою суб'єктів. Особливе місце серед останніх займають зловживання процесуальними повноваженнями як особлива категорія кримінального процесуального права.

Окрім несприятливих наслідків для реалізації завдань кримінального провадження, такі зловживання пору-

шують авторитет уповноважених органів та держави в цілому серед суспільства. Зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі вчиняється в рамках прав і обов'язків, якими уповноважена особа наділяється для здійснення кримінального провадження всупереч інтересам останнього. Останні неминуче порушують права людини, що визначені Конвенцією.

Так, ст. 3 Конвенції встановлено заборону катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Аналогічний припис містить ст. 28 Конституції України [2]. Однак, як свідчить практика ЄСПЛ окреслена заборона доволі часто порушується уповноваженими суб'єктами у державах-підписантах, в тому числі й в Україні, з метою здобуття відомостей, що мають значення для кримінального провадження та формування доказової бази. Згідно з рішенням ЄСПЛ у справі «Григор'єв проти України» (*Grygoriev v. Ukraine*) від 15.12.2012 (заява № 51671/07), працівники карного розшуку МВС України позбавили заявника контактів із родичами/захисником, та протягом тривалого часу застосовували до потерпілого катування, примусивши його свідчити проти себе відносно сорока епізодів розбійних нападів й вбивств. За результатами розгляду цієї заяви Суд констатував порушення ст. 3 Конвенції та вказав на системність таких порушень в Україні й необхідність попередження та ефективного розслідування таких випадків [14].

Разом з тим, аналіз нинішньої правозастосовної практики свідчить про те, що, на жаль, деякі працівники правоохоронних органів відверто нехтують правами людини та всупереч позиції ЄСПЛ продовжують катувати й жорстоко поводитись із затриманими/підозрюваними. Зокрема, за повідомленням прес-служби Тернопільської обласної прокуратури у листопаді 2022 року троє поліцейських, незаконно проникнувши до помешкання особи, катували останню з метою отримання особистого зізнання у збуті наркотиків [7]. Таким чином, деякі суб'єкти, уповноважені на здійснення досудового розслідування, й нині зловживають процесуальними повноваженнями, використовуючи для отримання значимої для кримінального провадження інформації не спеціальні тактичні прийоми чи засоби, а катування як спосіб для отримання середньовічної «*regina probationum*» – особистого зізнання.

На жаль, такі зловживання непоодинокі. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про системні порушення ст. 5 Конвенції в частині законного арешту або затримання особи. Статтею 29 Конституції України визначено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [2]. Разом з тим, приписи ч. 1 ст. 208 КПК України містять ряд винятків, за яких особа може бути затримана без відповідного судового рішення: застання особи під час вчинення злочину або замаха на його вчинення; показання очевидця/потерпілого, чи сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події, які безпосередньо після її вчинення вказують на конкретну особу; обґрунтовані підстави щодо можливої втечі з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України, а також особи, підозрюваної у співпраці із злочинною спільнотою або злочинною організацією [3].

Загалом позитивно оцінюючи окреслені винятки в контексті забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження, відмітимо, що останні подеколи використовуються для зловживання процесуальними повноваженнями. Згідно рішення у справі «Грубник проти України» (*Grubnyk v. Ukraine*) від 17.09.2020 (заява № 58444/15) [13] заявника затримано без відповідної ухвали суду з огляду на «невідкладний характер ситуації», однак кримінальне правопорушення, в якому він

підозрювався, вчинено за декілька тижнів до затримання. Крім цього, протокол затримання складено із затримкою та в ньому не зазначалися відомості, які надали б змогу ідентифікувати заявника як особу, яка щойно вчинила злочин. Констатуючи наявність порушення ст.5 Конвенції з огляду на значний часовий проміжок між вчиненням кримінального правопорушення й затриманням особи, а також відсутність будь-яких офіційних документів про затримання, Суд нагадав, що «обґрунтована підозра» у вчиненні злочину означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що зазначена особа могла вчинити правопорушення (рішення у справі «Влох проти Польщі» (*Wloch v. Poland*) від 19.10.2000 (заява № 27785/95) [23]. З огляду на відсутність цієї базової інформації, протокол затримання не надавав істотної гарантії того, що затримання заявника здійснено у зв'язку з обґрунтованою підозрою у вчиненні ним злочину (рішення у справі «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*) від 15.11.2012 (заява № 33627/06) [12].

Попри констатацію ЄСПЛ численних порушень ст. 5 Конвенції в нашій державі, на жаль, й сьогодні непоодинокими є випадки незаконного затримання, що є наслідком досліджуваних зловживань. Як приклад можна навести ухвалу слідчого судді Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 01.05.2023 у справі № 183/1134/23, якою визнано незаконність затримання особи з огляду на відсутність процесуальних підстав для такої дії [9].

З урахуванням наведеного, можна зробити висновок, що для того, щоб затримання особи не вважалось свавільним, сама лише відповідність вимогам національного закону є недостатньою, оскільки застосування такого заходу має також бути необхідним за конкретних обставин. В протилежному випадку відбувається зловживання процесуальними повноваженнями, які спричиняють не лише порушення базового права людини на свободу та особисту недоторканність, а й стають підставою для обмеження процесуальних гарантій особи.

Зловживання процесуальними повноваженнями можливі й відносно приписів ст.6 Конвенції в контексті повідомлення особи зрозумілою для неї мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї, а також права на захист.

Констатуючи порушення наведеної норми, ЄСПЛ у рішенні «Візгірда проти Словенії» (*Vizgirda v. Slovenia*) від 28.08.2018 (заява № 59868/08) [21] встановив, що «призначення перекладача російської мови для допомоги заявнику ґрунтувалися на припущенні, що останній розумів російську мову та був здатний брати участь в провадженні використовуючи саме цю мову. Крім того, у матеріалах справи відсутні вказівки на те, що державні органи повідомили йому про його право на переклад на рідну мову або його базове право на переклад на мову, яку він розуміє. Разом з тим, національне законодавство Словенії передбачає, що заявник мав право на переклад на його власну мову, та державні органи були зобов'язані повідомити його про таке право, зафіксувати факт такого повідомлення та відповідь на нього. Таким чином, ЄСПЛ зробив висновок, що сам факт базового володіння обвинуваченим мовою провадження або, як у його випадку, третьою мовою, на яку здійснювався переклад, не означає, що особа може отримати користь від перекладу на мову, яку вона розуміє досить добре, але не достатньо для того, щоб у повному обсязі реалізувати своє право на захист. Бажаючи в подальшому уникати порушення права особи на справедливий судовий розгляд та захист під час нього, ЄСПЛ вказує, що національні державні органи повинні приділяти значну увагу перевірці достатності розуміння перекладу особою як у усному, так і в письмовому мовленні. Особливо, як зазначається в досліджува-

ному рішенні, варто звертати увагу на випадки з третіми мовами» [6, с. 61].

Право особи на захист також стає предметом зловживань процесуальними повноваженнями під час здійснення кримінального провадження. Відповідно до рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) від 27.11.2008 (заява № 36391/02) [18] під час допиту працівниками поліції, проведеного без присутності адвоката, заявник дав показання, в яких визнав вину у вчиненні кримінального правопорушення. Згодом на допиті у прокурора та у слідчого судді, він намагався відмовитися від тих показань, стверджуючи, що їх домоглися від нього під тиском. Слідчий суддя цього рішення про попереднє ув'язнення заявника і після цього заявникові надали доступ до адвоката. За результатами розгляду заяви Суд встановив, що для забезпечення достатньої практичності та ефективності права на справедливий судовий розгляд, необхідно, щоб доступ до адвоката надавався, як правило, з першого допиту підозрюваного поліцією, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи може бути доведено існування вагомих підстав для обмеження такого права.

Порушення прав людини, що є наслідком зловживання процесуальними повноваженнями під час здійснення кримінального провадження, констатуються ЄСПЛ і щодо ст. 8 Конвенції. Приписами останньої, як і приписами ст. ст. 30–32 Конституції України, встановлено заборону незаконного втручання органів публічної влади у приватне і сімейне життя особи, її житло й кореспонденції. Винятком для такого втручання є необхідність у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни запобігти заворушенням чи злочинам, захистити здоров'я чи мораль або прав і свобод інших осіб [2].

Незаконне втручання у приватне і сімейне життя особи найчастіше здійснюється в ході проведення такої слідчої (розшукової) дії як обшук. Приписи Конвенції наголошують на формуванні в національних законодавствах дозволеного механізму для її здійснення. Зокрема, у ст. 234 КПК України вказано на отримання ухвали слідчого судді перед початком проведення обшуку. При цьому відповідно до ст. 233 КПК України із даного правила існує й виняток, який полягає в можливості обшуку до отримання ухвали лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення [3]. Окреслений виняток надає змогу ефективно та швидко реагувати на існуючі обставини й досягати бажаного результату кримінального провадження, а також створює можливості для зловживання процесуальними повноваженнями, на що неодноразово звертав увагу ЄСПЛ.

Згідно рішення у справі «Ієва проти Болгарії» (*İlieva v. Bulgaria*) від 12.12.2019 (заява № 22536/11) [16], працівниками поліції проведено обшуки у помешканнях заявниці без попереднього судового дозволу та пояснення підстав. Надалі суддею підписано складені протоколи обшуків та вилучення й повідомлено заявника про здійснення розслідування за фактами ухилення від сплати податків. За результатами розгляду заяви Суд встановив, що враховуючи, що дана слідча (розшукова) дія проходила за фактами ухилення від сплати податків можуть виникнути сумніви, щодо терміновості ситуації. На національному рівні або перед Судом не було надано жодних аргументів, щоб виправдати таку невідкладність. Крім того, не було проведено жодного ефективного ретроспективного судового перегляду, оскільки суддя, який затвердив протоколи про обшук та виїмку, просто підписав їх, не наводячи жодних особливих підстав. Таким чином, зроблено висновок про незаконне втручання у житло особи.

Аналіз вітчизняної правозастосовної практики свідчить, що окреслене вище втручання на сьогодні є доволі

поширеним в Україні. Як приклад можна навести ухвалу слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26.04.2022 у справі № 161/4849/22, якою відмовлено в задоволенні клопотання слідчого СВ Луцького РУП ГУНП у Волинській області про надання дозволу на проведення обшуку від 21.04.2022 у кримінальному провадженні за ознаками вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України, через не доведеність невідкладності проведення обшуку без ухвали слідчого судді [8].

Введення воєнного стану в Україні через повномасштабну збройну агресію обумовило нові можливості для зловживання процесуальними повноваженнями та порушення приписів ст.8 Конвенції. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 № 2201-IX [4] уповноважено керівника органу прокуратури на вирішення питання про проникнення до житла чи іншого володіння особи, обшук у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею свої повноважень.

Наведені зміни в силу ситуації, що склалась на сьогоднішній день в Україні, сприяють здійсненню законного та ефективного досудового розслідування, особливо в кримінальних провадженнях за фактом вчинення злочинів, які посягають на основи національної безпеки, мир, безпеку людства та міжнародного правопорядку. Втім непоодинокими стали випадки зловживання наведеними процесуальними повноваженнями на територіях, де не ведуться активні бойові дії та існує можливість для здійснення судового контролю. Так, згідно рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів «Про накладення дисциплінарного стягнення на керівника Подільської окружної прокуратури міста Києва Ходаківського С.П.» від 31.08.2022 № 129дп-22, керівник органу прокуратури, використовуючи повноваження, передбачені п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, не маючи для цього достатніх підстав, виніс низку постанов про проведення обшуків, які проведено 13.05.2022 у м. Львові, під час яких вилучено понад 30 000 доларів США, 99 жорстких дисків, 58 мобільних телефонів та інше майно [5].

Ще однією формою зловживання процесуальними повноваженнями під час здійснення кримінального провадження, яка порушує право особи на недоторканість її житла є використання уповноваженими особами завідомо помилкових відомостей/підроблених документів з метою отримання дозволу суду на проведення обшуку. Зокрема, як вбачається із рішення ЄСПЛ у справі «Дубович проти України» (*Dubovych v. Ukraine*) від 22.07.2021 (заяви № 47821/10; 66460/12) [11] працівники міліції, посиляючись на завідомо неправдиву оперативну інформацію, отримали дозвіл на проведення обшуку житла та інших володінь заявників, за результатами якого не виявлено жодного підозрілого предмету.

Втім, як свідчить практика ЄСПЛ, отримання законного дозволу на проведення обшуку у формі відповідного судового акту не обов'язково є достатньою гарантією відсутності зловживань процесуальними повноваженнями під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Зокрема, як вбачається із рішення Суду у справі «Вінкс та Рібicka проти Латвії» (*Vinks and Ribicka v. Latvia*) від 30.01.2020 (заява № 28926/10) [20], незадово до обшуку житла та інших володінь заявників, один із них брав участь у викритті двох співробітників управління фінансової поліції Державної служби доходів за вчинення корупції та ухилення від сплати податків й дав свідчення проти них. Обшук у помешканні заявників проводився колегами затриманих співробітників із використанням зброї та фізичної сили, що суперечило наявній обставині та тяжкості злочину, у якому підозрювався заявник й мало на меті помсту та примус до відмови від свідчень, а не вияв-

лення та фіксації відомостей/заяв/майна щодо кримінального правопорушення, у якому підозрюється заявник. З огляду на наведене, Суд вказав на ризик зловживання повноваженнями та порушення людської гідності у даній ситуації та необхідність посилення державами гарантій, щоб уникнути можливих зловживань за таких обставин та забезпечити ефективний захист прав осіб відповідно до ст. 8 Конвенції. Такі гарантії можуть включати прийняття регуляторних заходів, які обмежують використання спеціальних сил лише випадками, коли участь звичайної поліції не можна вважати безпечною та достатнім, і прописати такі додаткові гарантії. Подібна позиція відображена й у рішенні «Гуцанові проти Болгарії» (Gutsanovi v. Bulgaria) від 15.10.2013 р. (заява № 34529/10) [15].

Також ще одним порушенням ст. 8 Конвенції під час проведення обшуку є вилучення уповноваженими особами майна, щодо якого відсутні достатні підстави вважати, що вони мають відношення до кримінального правопорушення або стосовно якого встановлено законодавчі обмеження на вилучення без дотримання попередньо визначеної процедури. Зокрема, у згаданому рішенні «Гуцанові проти Болгарії» Суд дійшов висновку про протиправність втручання з боку уповноважених органів публічної влади, яке виразилося у різноманітності вилучених речей та відсутності будь-якого видимого зв'язку між деякими з цих предметів і злочинами, щодо яких провадилося слідство. Відсутність попереднього дозволу судді та відповідного контролю за оскаржуваним заходом, існували ризики зловживання з боку органів слідства.

З огляду на вказане ми поділяємо позицію ЄСПЛ, висловлену в рішенні у справі «Смирнов проти Росії» (Smirnov v. Russia) від 07.06.2007 (заяви № 46133/99 і 48183/99) [19] про те, що під час вирішення питання щодо можливості утримання державою речових доказів належить забезпечувати справедливу рівновагу між, з одного боку, суспільним інтересом і правомірною метою, а з іншого – вимагати охорони фундаментальних прав особи.

Знову ж таки, попри численні вказівки ЄСПЛ на недопустимість зловживання процесуальними повноваженнями в ході проведення обшуків, аналіз вітчизняної правозастосовної практики свідчить про поширеність даних зловживань. Зокрема, ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 14.05.2019 у справі № 761/19383/19 констатовано, що вилучене майно не входить до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі слідчого судді й не містить жодної інформації про кримінальне правопорушення та зобов'язано слідчого Головного слідчого управління СБ України повернути вилучене, у ході проведення обшуку майно [10].

Дослідження практики ЄСПЛ в контексті порушення ст. 8 Конвенції свідчить про непоодинокі випадки зловживання процесуальними повноваженнями через незаконне втручання у кореспонденцію особи.

Однією із відомих справ проти України, в якій вирішувалось питання законності втручання органів публічної влади у право особи на повагу до кореспонденції, є рішення у справі «Волохи проти України» (Voloха v. Ukraine) від 02.11.2006 (заява № 23543/02) [17]. Як вбачається із даного рішення, відносно родича заявників видано санкцію на накладення арешту на кореспонденцію без вказівки на строк його проведення. Попри те, що підозрювана особа померла та кримінальну справу було закрито, працівники МВС ще протягом року незаконно переглядали кореспонденцію заявників. Приймаючи рішення у даній справі Суд

вказав на незаконність втручання та наголосив, що враховуючи закритість заходів таємного спостереження за обміном інформації надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень суперечить принципу верховенства права. Отже, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання. Крім того, національне законодавство має визначити гарантії адекватного та ефективного захисту від зловживання, які серед іншого мають застосовуватися до нагляду за діяльністю відповідних органів або служб щодо добросовісного дотримання ними цінностей демократичного суспільств (рішення у справі «Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany) від 06.09.1978 (заява № 5029/71) [22]. Такі гарантії захисту мають бути чітко встановлені законом. При наглядових провадженнях цінності демократичного суспільства мають дотримуватися настільки добросовісно, наскільки це можливо, зокрема верховенство права, про що прямо говориться у Преамбулі Конвенції.

Здійснивши огляд практики ЄСПЛ щодо зловживання процесуальними повноваженнями у кримінальному процесі, можна зробити висновок, що порушення приписів Конвенції можуть мати дві форми: порушення позитивних (неналежне виконання покладених процесуальних обов'язків) та негативних зобов'язань (невиконання покладених процесуальних обов'язків). Задля превенції останнім, органи публічної влади мають використовувати свої процесуальні повноваження з урахуванням трьох основних критеріїв: законність процедури, законність мети, пропорційність між інтересами держави та особи. При цьому, законність процедури з позиції ЄСПЛ передбачає не лише дотримання уповноваженими суб'єктами приписів матеріального та процесуального законодавства, а також чіткість дискреційних повноважень щодо правообмеження та загалом його передбачуваність для учасників кримінального провадження. Законна мета використання уповноваженими суб'єктами своїх процесуальних повноважень має враховувати особливості конкретної справи на конкретному етапі здійснення кримінального провадження та передбачати не лише досягнення завдань останнього, а й дотримання при цьому прав та свобод людини. Також процесуальні повноваження мають використовуватися з урахуванням інтересів держави та особи, без покладання обмежень/зобов'язань, які перевищують межі необхідності публічного інтересу. Окреслені в практиці ЄСПЛ критерії мають застосовуватись органами публічної влади лише в сукупності та на постійній основі, інакше їхня сутність буде нівельована.

Висновки. Підводячи підсумки дослідження можна констатувати, що здійснення процесуальних повноважень органами публічної влади в ході кримінального провадження доволі часто супроводжується зловживаннями, що порушують приписи Конвенції та суперечать позиції ЄСПЛ з питань їхнього правозастосування. Наведене обумовлює необхідність формування та удосконалення в державах-підписантах законодавчих механізмів для дієвого попередження таких зловживань та мінімізації їхніх негативних наслідків, з обов'язковим врахуванням поглядів ЄСПЛ. Окреслених механізмів потребує й Україна, яка є однією з країн-лідерів за чисельністю встановлених Судом порушень, які продовжуються попри зміни кримінального процесуального законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.01.2024).
2. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 30.01.2024).
5. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів «Про накладення дисциплінарного стягнення на керівника Подільської окружної прокуратури міста Києва Ходаківського С.П.» від 31.08.2022 №129дп-22. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2022/08/31/2808> (дата звернення: 30.01.2024).
6. Сліпенюк В.В. ЄСПЛ про визначення рівня володіння особою мовою. Матеріали 74-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 листопада 2019 р.). Одеса, 2019. С. 60–63.
7. Трох поліцейських з Тернополя звинуватили у катуванні чоловіка. URL: <https://i-ua.tv/news/70929-trokh-politseiskykh-z-ternopolia-zvynuvatyly-u-katuvanni-cholovika> (дата звернення: 30.01.2024).
8. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26.04.2022 у справі № 161/4849/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104068531> (дата звернення: 30.01.2024).
9. Ухвала слідчого судді Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 01.05.2023 у справі № 183/1134/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110840940> (дата звернення: 30.01.2024).
10. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 14.05.2019 у справі № 761/19383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81750926> (дата звернення: 30.01.2024).
11. Decision of the ECHR in the case «Dubovych v. Ukraine», 22.07.2021, (applications № 47821/10; 66460/12). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-211863%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
12. Decision of the ECHR in the case «Grinenko v. Ukraine», 15.11.2012, (application № 33627/06). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-114456%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
13. Decision of the ECHR in the case «Grubnyk v. Ukraine», 17.09.2020, (application № 58444/15). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-162980%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
14. Decision of the ECHR in the case «Grygoriev v. Ukraine», 15.12.2012, (application № 51671/07). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-110901%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
15. Decision of the ECHR in the case «Gutsanovi v. Bulgaria», 15.10.2013, (application № 34529/10). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-126982&filename=CASE%20OF%20GUTSANOVI%20v.%20BULGARIA%20%5BExtracts%5D.docx&logEvent=False> (дата звернення: 30.01.2024).
16. Decision of the ECHR in the case «Ilieva v. Bulgaria», 12.12.2019, (application № 22536/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-186944%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
17. Decision of the ECHR in the case «Klass and Others v. Germany», 06.09.1978, (application № 5029/71). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-57510%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
18. Decision of the ECHR in the case «Salduz v. Turkey», 27.11.2008, (application № 36391/02). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-89893%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
19. Decision of the ECHR in the case «Smirnov v. russia», 07.06.2007, (applications № 46133/99; 48183/99). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80953> (дата звернення: 30.01.2024).
20. Decision of the ECHR in the case «Vinks and Ribicka v. Latvia», 30.01.2020, (application № 28926/10). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-110104%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
21. Decision of the ECHR in the case «Vizgirda v. Slovenia», 28.08.2018 (application № 59868/08). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-185306%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).
22. Decision of the ECHR in the case «Voloha v. Ukraine», 02.11.2006, (application № 23543/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_138#Text (дата звернення: 30.01.2024).
23. Decision of the ECHR in the case «Wloch v. Poland», 19.10.2000, (application № 27785/95). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%222001-104722%22%5D%7D> (дата звернення: 30.01.2024).